

6.4. Právní osoby

6.4.1. Pojem právnické osoby

Právní osoba je právní konstrukt (juristická fikce), který je nadán (silou zákona) samostatnou právní osobností. Občanský zákoník uvádí, že jde o „organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná“ (§ 20 odst. 1 OZ). I když byly právnické osoby uznány za samostatné osoby v právním smyslu až koncem 19. století, lze si bez nich dnešní fungování světa už asi těžko představit.

Právní doktrína vychází z členění právnických osob na **právnické osoby soukromého a veřejného práva**, aniž by však byla schopna jasně definovat kritéria pro toto rozlišení.

Pro právnické osoby práva soukromého je vůdčím principem tzv. **svoboda ustavování**, tj. možnost zakladatelů vlastním projevem vůle právnickou osobu založit a zároveň upravit (v intencích zákona) její vnitřní poměry, poskytnout jí (základní) majetkové vybavení atd.

U právnických osob veřejného práva taková volnost dána není, neboť právní rámec pro jejich fungování je nastaven zákonem kogentně. Jsou ustavovány k dosahování veřejných účelů (v oblasti sociální, vzdělávací, zdravotnictví atd.).

Zároveň však platí **numerus clausus** právnických osob, tj. že je dán uzavřený okruh možných druhů právnických osob (právních forem) a existence právnické osoby závisí na jejím uznání právní normou.

Příklad: Pan Karel chce podporovat pohyb a sportovní aktivity dětí (nejen těch vlastních). Rád by své myšlenky nějak „zhmotnil“ a „institucionalizoval“. Přemýšlí proto o nejhodnějším způsobu, jak svůj záměr uskutečnit. Jednou z možností je vytvoření právnické osoby. Zákon mu nabízí v tomto ohledu možnost ustavit spolek, ústav, nadační fond, obchodní korporaci (např. společnost s ručením omezeným), družstvo... Musí si však vybrat některou z zákonem stanovených typů právnických osob, jinou si „vymyslet“ nemůže.

6.4.2. Právní zakotvení – *de lege lata*

Obecná úprava právnických osob je obsažena v občanském zákoníku. Má význam pro celou oblast soukromého práva a je též subsidiárně použitelná pro postavení obchodních korporací (upravených v zákoně o obchodních korporacích) jakož i dalších **právnických osob soukromého práva**, upravených zvláštními zákony (např. honební společnosti, politické strany atd.).

Pro **právnícké osoby práva veřejného** (např. obce, kraje, profesní komory, ČTK nebo Českou televizi), které tvoří – s ohledem na svou zvláštní povahu a účel – samostatnou kategorií, se použije úprava obsažená v občanském zákoníku tehdy, slučuje-li se to s jejich právní povahou (§ 20 odst. 2 OZ).

Příklad: *Veřejná vysoká škola má právní rámec pro své fungování stanoven v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v aktuálním znění. Některé otázky však výslovně tento zákon nereguluje (např. standard péče při výkonu funkce rektora). V úvahu proto přichází v tomto ohledu použitelnost úpravy obsažené v občanském zákoníku v § 159 OZ, neboť neexistuje speciální úprava a slučuje se to s povahou veřejné vysoké školy.*

Úkol: *Vyhledejte pomocí elektronických databází 5 zvláštních zákonů, které stanovují právní režim pro zvláštní druhy právníckých osob veřejného práva.*

6.4.3. Pojmové a identifikační znaky právnícké osoby

Za společné pojmové znaky právníckých osob jsou v současné době považovány především: **právní osobnost** a **účel právnícké osoby**, dále pak její **majetková samostatnost (a samostatná majetková odpovědnost)** a existence alespoň **minimální organizační struktury** (statutárního orgánu, který za ni jedná).

Důležité jsou rovněž základní identifikační znaky: **název, sídlo a „národnost“** právnícké osoby.

Právní osobnost (způsobilost k právům a povinnostem) právníckých osob je odvozena od osoby fyzické (resp. okruhu fyzických osob) a je v řadě ohledů specifická. Právnícké osoby **nejsou osoby přirozené** (jsou to pouze organizované útvary nadané silou zákona právní osobností) – proto nemohou být nadány některými právy, která svědčí pouze člověku. Na druhou stranu, právnícké osoby mohou být nadány některými základními právy (např. právo na spravedlivý proces, právo na ochranu vlastnictví atd.).

Právní osobností je právnícká osoba nadána **po celou dobu existence** od svého vzniku do svého zániku. Právní osobnost je v zásadě neomezená; bez zřetele na účel své činnosti může mít práva a povinnosti, která se slučují s její právní povahou.

Příklad: *Právnícká osoba není osobou přirozenou, ale osobou „fiktivní“. Nemůže proto např. uzavřít manželství, změnit si pohlaví a ani zemřít. Může však změnit právní formu nebo zaniknout.*

Účel je důležitým pojmovým znakem právnícké osoby, neboť předurčuje důvod a smysl její existence. Právnícká osoba je totiž organizovaný útvar, který je ustaven

vždy k dosažení určitého účelu, kterého dosahuje činnostmi, které vyvíjí. Účel a činnost jsou dvě odlišné kategorie, které jsou ve vztahu „cíle“ a „prostředku“.

Příklad: Účelem spolku bude podpora pohybových aktivit dětí a mládeže. Činnostmi, kterými bude účelu dosahováno, bude pořádání sportovních soutěží a dalších akcí, osvětová činnost atd.

Občanský zákon obsahuje obecnou úpravu zakázaných účelů právnických osob. Nelze ustavit právnickou osobu za účelem porušování práva nebo dosahování cílů či záměrů nezákonným způsobem (blíže viz § 145 OZ).

Majetková samostatnost a samostatná majetková odpovědnost, tj. existence oddělené majetkové sféry právnické osoby a ostatních osob (zejména členů či zakladatelů), je chtěným efektem, kterého má být dosaženo.

Příklad: Společnost s ručením omezeným je zakládána, aby došlo k oddělení majetkových sfér této obchodní společnosti – podnikatele, který na sebe bere vyšší míru rizika – a privátní majetkové sféry společníka.

Příklad: Z důvodů zachování využití nemovitosti pro její účel ji vlastník vloží do nadace, aby nadále (dlouhodobě) sloužila podle jím nastavených pravidel zvolenému účelu.

Název právnické osoby je jejím důležitým identifikačním znakem. Slouží k označení a zároveň odlišení svého nositele. Při jeho určování je zřizovateli dána v podstatě volnost, při respektování obecných pravidel týkajících se absolutní ochrany názvu právnických osob (§ 135 OZ). Zároveň platí **pravidlo priority**, tj. že všechny ostatní osoby se musí zdržet užívání stejného nebo zaměnitelného názvu. Název musí odlišovat právnickou osobu od jiných osob a obsahovat označení právní formy; nesmí být též zaměnitelný ani klamavý.

Sídlo je dalším důležitým identifikačním (a nezbytným) znakem právnické osoby, neboť bez sídla je existence právnické osoby vyloučena. Sídlo musí být určeno již při ustavení právnické osoby, nicméně u osob zapisovaných do veřejného rejstříku postačí, když je v zakladatelském právním jednání uvedena obec, ve které se sídlo nachází; do veřejného rejstříku se však zapisuje plná adresa sídla. Sídlo může být i v bytě, nenaruší-li to klid a pořádek v domě. Sídlo zapsané ve veřejném rejstříku nemusí být nutně sídlo skutečné. Každý se však může dovolat skutečného sídla právnické osoby (tj. místa, kde je umístěna její správa a kde se s ní veřejnost může stýkat). Zároveň proti tomu, kdo se dovolává sídla zapsaného ve veřejném rejstříku, nemůže právnická osoba namítat, že má skutečné sídlo na jiném místě. Obě tato pravidla směřují k ochraně práv třetích osob s právnickou osobou jednajících.

odpovědnost právnické osoby, a to i přes to, že se druze, ze sro zamestnanec pověřený úklidem, nikoli prodavače. Zákon zde chrání třetí osoby.

Právní osobu zavazuje **protiprávní čin**, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě (§167 OZ).

6.4.6. Kategorizace právnických osob

Právní teorií byla vymezena kritéria, podle kterých je možné právnické osoby kategorizovat, ačkoli některé typy právnických osob jsou obtížně zařaditelné.

Právní osoby lze třídit zejména:

1. Dle právního důvodu jejich vzniku a zaměření jejich činnosti na právnické osoby soukromého práva a právnické osoby veřejného práva.

Právní osoby soukromého práva se ustavují projevem vůle soukromých osob směřujícího k vytvoření samostatné osoby v právním smyslu pro dosažení určitého účelu.

Právní osoby veřejného práva jsou útvary, které byly zřízeny buď přímo zákonem, nebo správním aktem, na základě zákona (např. příspěvkové organizace). Jsou zakládány k určitým veřejným prospěšným účelům a nezřídka jsou vybaveny rozhodovací pravomocí o právech a povinnostech jiných osob

2. Dle účelu ustavení právnických osob na právnické osoby založené za účelem soukromě prospěšným a za účelem veřejně prospěšným.

Veřejně prospěšný účel spočívá v podpoře obecného blaha. Občanský zákoník definuje znaky veřejně prospěšné právnické osoby v § 146. Jsou jimi: a) poslání přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud b) na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud c) nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud d) využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu.

Soukromě prospěšný účel je takový, který slouží blahu „soukromému“ – zájmům určitých či individualizovaných osob (podnikání, správa vlastního či rodinného majetku, daňová optimalizace atd.).

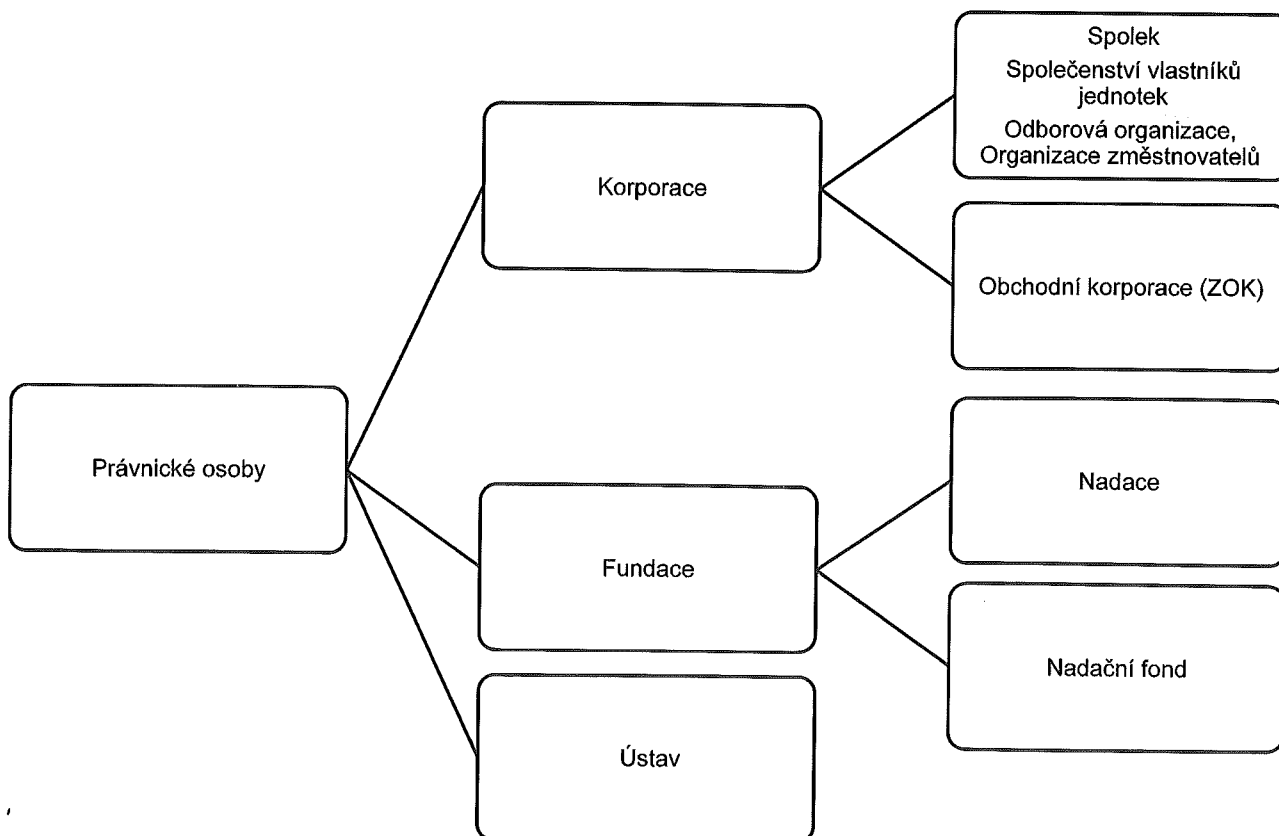
Příklad: Příkladem využitelnosti právních forem upravených v občanském zákoníku pro soukromé účely je ustavení nadačního fondu, jehož účelem je správa rodinného majetku, či vzájemně prospěšného spolku.

Typicky je soukromě prospěšný účel výdělečný. Směřuje k dosažení zisku, k lepšímu hospodářskému postavení nebo zlepšení hospodářského postavení *in natura*. K výdělečným účelům bývají pravidelně zakládány především obchodní společnosti a pravidelně též družstva. Specifický účel mají pak zvláštní formy družstva: družstvo bytové a sociální.

Právní základ pro tyto zvláštní druhy právnických osob upravuje zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích a družstvech (ZOK), který je vůči občanskému zákoníku *lex specialis*.

3. Dle charakteristiky faktického základu právnické osoby na korporace a fundace (a ústavy).

Kategorizace právnických osob v občanském zákoníku

6.4.7. Korporace

Korporaci vytváří jako právnickou osobu **společenství osob**, jejichž spojením dochází k realizaci zvoleného (společného účelu) a je především nástrojem organizačním.

Je pro ni příznačný **personální základ**, možnost měnit za trvání existence pravidla svého fungování (změnou stanov či společenské smlouvy) i možnost rozhodovat o vlastní bytí či nebytí (tj. může zrušit sama sebe rozhodnutím svého vnitřního orgánu).

Mezi korporací a jejím členem funguje tzv. „**korporační loajalita**“. Přijetím členství v korporaci se člen zavazuje chovat se vůči ní čestně a zachovávat její vnitřní řád a korporace naopak nesmí svého člena bezdůvodně zvýhodňovat (či znevýhodňovat) a musí šetřit jeho práva a oprávněné zájmy. Pokud počet členů v korporaci klesne pod zákonem stanovený počet, je to důvod pro její autoritativní zrušení soudem (§ 210 odst. 2 OZ).

Občanský zákoník mimo to konstruuje též právní fikci (§ 210 odst. 2 OZ), že právnickou osobu, která má jediného člena, se hledí jako na korporaci.

6.4.7.1. Spolek

Spolek je typickou korporací soukromého práva. Může být ustaven, pokud alespoň tři osoby vedené společným zájmem projeví svou vůli a shodnou se na obsahu stanov, které dávají základ existenci spolku, nadaného právní osobností.

Pro spolek je typická jeho:

- osobní korporativní podstata;
- princip dobrovolnosti a otevřenosti členství;
- princip oddělenosti od státu;
- existence členské základny s hlasovacím právem a spolkové samosprávy;
- účel činnosti jiný než hospodářský (nikoli tedy dosažení zisku).

Právní rámec pro spolky je systematicky zařazen do občanského zákoníku (§ 210 a násl. OZ) a je třeba jej vnímat při současné subsidiární použitelnosti obecné části občanského zákoníku určující pro korporace (§ 210 a násl. OZ), právnické osoby (§118 a násl. OZ) a osoby v právním smyslu (§ 15 násl. OZ).

Spolkové právo vychází z principu **svobody členství ve spolku**. Reflektuje zároveň tradiční, liberální koncept spolkového práva, široce respektující vnitřní spolkovou autonomii vytýčenou v posledních dvaceti letech především rozhodovací praxí českých „nejvyšších soudů“.

Úkol: Pokuste se pomocí elektronických databází vyhledat 2 rozhodnutí Nejvyššího soudu a 2 rozhodnutí Ústavního soudu k problematice spolkového práva.

Ačkoli se jeví právní úprava de lege lata jako poměrně složitá, ponechává dostatečný prostor **spolkové autonomii**, resp. pro „vlastní úpravu“ vnitřních poměrů. Kogentně je v zákoně nastaven **pouze základní rámec pro existenci a fungování spolku**.

Občanský zákoník zakotvuje pouze **minimální obsahové náležitosti stanov** (§ 218 OZ): název, sídlo, účel, určení statutárního orgánu a vymezení členských práv a povinností, popř. určení způsobu, jak jim budou práva a povinnosti vznikat.

Organizační struktura spolku je typicky tvořena **statutárním orgánem** (individuálním nebo kolektivním) a **nejvyšším orgánem**, popř. dalšími vnitřními orgány (kontrolní komise, rozhodčí komise apod.).

Občanský zákoník dále upravuje pravidla pro možnost **soudní ochrany členů** spolku (např. možnost namítat neplatnost rozhodnutí orgánu spolku, možnost požadovat přiměřené zadostiučinění při porušení základních členských práv, možnost požadovat soudní cestou vyslovení neplatnosti rozhodnutí spolku o vyloučení člena atd.).

Zákon předvídá i možnost existence **pobočných spolků** (§ 228 a násl. OZ). Jejich právní osobnost se odvozuje od právní osobnosti spolku hlavního (tzv. odvozená právní osobnost). Pobočný spolek je tedy na hlavním spolku existenčně závislý a je nadán právy a povinnostmi v rozsahu určeném jeho stanovami.

6.4.7.2. Další korporace soukromého práva

Zvláštními korporacemi soukromého práva jsou i **odborové organizace** a **organizace zaměstnavatelů**, na které se úprava právnických osob a spolků užije přiměřeně (§ 3025 OZ). Specifický je u nich zejména způsob vzniku (a nově i zániku), na bázi **tzv. evidenčního principu**, ke kterému dochází dnem následujícím po dni, v němž bylo doručeno rejstříkovému soudu oznámení o jejich založení/zrušení a provedení likvidace.

Specifickým typem korporace je **společenství vlastníků** (§ 1194 a násl. OZ), jehož účelem je zajišťování správy pozemku a domu, jehož právní poměry se řídí regulací určující pro bytové spoluvlastnictví. V úvahu přichází rovněž přiměřená použitelnost úpravy určující pro spolek, stejně jako podpůrná použitelnost obecné úpravy právnických osob a osob v právním smyslu.

Právní úprava pro **obchodní korporace** (obchodní společnosti a družstva) je zahrnuta v zákoně č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (ZOK). Ten obsahuje

jednak úpravu společnou pro všechny obchodní korporace, a jednak zakotvuje zvláštní právní režim pro **veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, akciovou společnost, družstvo** (obecně) a dva zvláštní typy: **družstvo bytové a družstvo sociální**.

O právní povaze obchodních korporací se vedou již více než dvě století vášnivé diskuse, které zřejmě hned tak neskončí. Jejich charakteristickým rysem je provozování podnikání (i když ne výlučně) na vlastní odpovědnost a účet, přičemž jako jeden ze základních znaků je shledávána výše uvedená majetková samostatnost (a majetková odpovědnost).

Korporace soukromého práva jsou též např. **politické strany a politická hnutí, církve a náboženské společnosti** (zákon č. 424/1991 Sb., o politických stranách a politických hnutích), jakož některé evidované církevní právnické osoby (vše v režimu zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech), či **honební společenstva** (v režimu zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti).

Pro právní režim všech těchto korporací je primárně určující právní režim obsažený ve zvláštních zákonech a použitelnost obecné úpravy obsažené v občanském zákoníku přichází v úvahu pouze podpůrně (subsidiárně).

6.4.8. Fundace

Označení **fundace** je nadřazeno všem nadacím, nadačním fondům a dalším typům právnických osob fondového typu. Základním charakteristickým rysem fundací je jejich **majetkový základ a účel**, k jehož dosahování se váže i jejich následná činnost. Fundace je k určitému účelu osamostatněný majetek, nadaný silou zákona právní osobností. Základní rozdíl mezi korporací a fundací lze spatřovat v tom, že korporace je samosprávná instituce nadaná vlastní vůlí, na rozdíl od fundace, která je závislá na vůli třetí osoby – zakladatele, který po vlastním vzniku fundace již nemá možnost zasahovat do jejího právního života. Pro fundace je rovněž typické, že nemohou zrušit samy sebe, diskrečním rozhodnutím svého vnitřního orgánu.

Nadační právo se v souvislosti s rekonstrukcí soukromého práva vrátilo zpět ke svým „evropským“ kořenům; to se projevuje zejména v opětovném **respektu k autonomii vůle** zakladatelů fundací. V duchu moderních trendů je pak nově umožněno využití fundací i pro soukromé účely.

Občanský zákoník obsahuje právní rámec pro **nadace a nadační fondy**, které systematicky řadí do samostatných pododdílů, stojících v **souřadném postavení**. To má za následek mj., že není možné zřejmě aplikovat právní režim jedné z těchto právních forem (nadace) na úpravu jinou (nadační fond).

Středobodem nadačního práva je **účel** fundace. Může být veřejně prospěšný, soukromý, smíšený. Zatímco veřejně prospěšný účel spočívá v podpoře obecného blaha, soukromě prospěšný účel je takový, který slouží blahu „soukromému“, tj. zájmům určitých nebo individualizovaných osob (např. pro správu rodinného majetku, využitelnosti jako alternativy k dědické sukcesi, zachování kontinuity obchodních závodů, k daňové optimalizaci atd.).

6.4.8.1 Nadace

Právní úprava určující pro **nadace (§ 306 až 393 OZ)** se vyznačuje **značnou detailností**. Zákon předpokládá „trvalost“ služby stanovenému účelu, který nadace naplňuje pomocí výnosů z nadační jistiny, která musí mít celkovou hodnotu ve výši alespoň 0,5 mil. Kč, a ostatního majetku nadace.

Peněžním vyjádřením nadační jistiny je **nadační kapitál**, jehož výše se zapisuje do nadačního rejstříku. Zákon stanovuje formální a obsahové náležitosti nadační listiny, poměrně složitá pravidla pro nakládání s majetkem, který nadaci tvoří, převážně dispozitivní úpravu vnitřních poměrů a specifickou regulaci zrušení, možných přeměn, jakož i zániku nadací, vč. finálního majetkového vypořádání.

Mnohá ustanovení naznačují, že tato právní forma byla zamýšlena především pro podporu **veřejného blaha**. To se projevuje v poměrně široké možnosti ingerence soudu do právních poměrů nadace, zvláštního režimu při naložení s likvidačním zůstatkem apod.

6.4.8.2 Nadační fond

Nadační fond je specifickým typem fundace, je však **jednodušší a flexibilnější**. Zákon nestanovuje povinnost trvalosti existence a tak záleží jen na zakladateli, zda vůbec a příp. na jakou dobu existenci nadačního fondu omezí. Nadační fond není povinen (ani oprávněn) vytvářet nadační jistinu; jeho majetek nemusí splňovat kritérium trvalého výnosu, tj. může být i zcela spotřebován. Zakladateli nadačního fondu je dále ponecháno více prostoru upravit vnitřní organizační strukturu, výběr okruhu beneficentů a způsob rozdělování nadačních příspěvků.

Nadační fond nemusí obligatorně vypracovávat výroční zprávu, ani se podrobit povinnému auditu. Odlišný režim stanovuje zákon nadačním fondům i ohledně jejich zrušení a naložení s likvidačním zůstatkem. Při sloučení nadačního fondu s nadací musí být vždy nástupnickou fundací nadace.